

A közoktatásügyi minisztérium kötelékében a gazdasági irányú továbbképző iskolák és az önálló gazdasági népiskolák (52) az alsófokon, a felsőmezőgazdasági iskolák (4) pedig középfokon nyújtanak szakirányú oktatást. Ez utóbbiak „érettségi“ bizonyítványa azonban már előkészítő jellegűvé tette az iskolát a műszaki és gazdaságtudományi egyetem, mint felsőfokú gazdasági intézmény részére, mely egyetemnek az állatorvosi és erdészeti fakultása egyébként a legutóbbi időkig a földművelésügyi tárcához tartozott.

Végig tekintve a gazdasági szakiskolák és szakirányú iskolák rendszerén, megállapítható, hogy különösen az alsó- és középfok az, amely erőteljesebb kiépítésre szorul. S ha figyelembe vesszük, hogy az ország földjének termőképessége még koránt sincs túlzott mértékben kihasználva s a földművelők ép azon kategóriája — a kis és kisközép (15—200 holdas) birtokosoknál még hiányos a szakképzés — melyeknél fokozott jelentőségű a szaktudás s amelyeknek fiai eddigi iskolarendszerünk folytán a földtől elszakadtak, hinnünk kell, hogy a gazdasági szakiskolákra jelentős feladatukhoz mért fejlődés vár.

Dr. Jósa Béla.

Az erdélyi magyar iskolák sorsa Goldis Lászlótól Anghelescu Constantinig

(1919—1921)

Goldis László a címben mint a Nagyszebeni Román Kormányzótanács (Consiliul Dirigent) vallás- és közoktatásügyi osztályának főnöke nyer helyet. A N. R. K. T. viszont forradalmi alakulat volt. Az a gyulafehérvári román nemzetgyűlés alapította, amely 1918. december elsején, a románok által lakott magyarországi területek elszakadását kimondotta. Erre a forradalmi alakulatra, mint most utólag megállapítható, igen nagy szüksége volt a győző-hatalmaknak. A minden politikai gyakorlati iskolázottságot nélkülöző magyar forradalmi miniszter (dr. Jászi Oszkár) azt hitte ugyan, hogy ez a nemzetgyűlés és általa alapított kormányzótanács arra lesz hivatott, hogy vele, mint a magyar kormány megbízottjával tárgyaljanak. Nyilván ezért mozdította elő tőle telhetőleg a gyűlés megtartását is. Holott valójában azért volt szükség arra a kormányzótanácsra, hogy mint a bennszülött lakosság „többségének“ alakulata, segítségére legyen a megszálló román királyi csapatoknak. Segítségére legyen abban, hogy amit amaz nem tehet meg esetleg nemzetközi aggodalmakból, megtegye a megszálló hadsereg támogatásával s a „forradalmi jog“ alapján ez a forradalmi alakulat. Így pl. soroztasson az u. n. *nemzeti gárdák* részére. A gárdák azonban a román királyi hadsereg megérkezéssel annak keretébe illeszkedtek bele és azt fegyelmükkel és jófelszereltségükkel előnyösen egészítették ki.

A minket most érdeklő ügyeket a N. R. K. T. vallás- és közoktatásügyi szakosztálya intézte az említett gyulafehérvári nemzetgyűlés határozatainak szellemében. A határozatok 3. pontja így szólt: „Teljes szabadság az összes együttlakó népek számára. Minden nép saját nyelvén, saját kebeléből való egyének által fogja magát művelni és kormányozni.“ Ennyi utasítást kapott Goldis László, a N. R. K. T. vallás- és közoktatásügyi osztályának főnöke, u. n. „minisztere“. Ezt az utasítást kellett neki tartalommal megtöltenie.

Első lépése az volt, hogy 1918. dec. 29-én kelt rendeletével minden kapcsolatot eltiltott a magyar kormánnyal és magyar hatóságokkal. Egyebekben azonban a legmesszebbmenő demokratikus és liberális szellemet igéri az iskolaügyek kezelésében.

Komoly, tárgyilagos alapon, semmi okunk ennek az ígéretnek a jóhiszeműségében kételkednünk. Az azóta meghalt, de elébb nagyot csalódott G. L. kétségtelenül becsületes ember volt. Puritán egyéniség, aki orthodox fanatizmussal harcolt népe érdekében a magyar közéletben. De ha máshonnan nem, saját népének példájából és az annak védelmében folytatott alkotmányos és földalatti harcokból nagyon jól tudta, hogy milliós tömegeket akarattuk ellenére, erőszakos eszközökkel elnemzetietleníteni nem lehet. Bármilyen méltatlannak tartotta a magyarokat arra, hogy az ő hite szerint kiválóbb és nagyobbra hivatott román faj felett uralkodjanak, mégis sokkal jobban ismerte és többre becsülte a magyarságot annál, hogysem könnyűszerrel való beolvasztását remélte volna. Ő tehát kétségtelenül komolyan vette a gyulafehérvári határozatokat.

Éppen olyan bizonyos azonban, hogy nem mindenki gondolkozott vele egyformán. Amíg a miniszter a fentiek szerint rendelkezik, már feltűnedeznek egyes alárendelt egyének, akik az iskolákban megkövetelik a román nyelv tanítását s a román tanulókat kitiltják a magyar iskolákból. Persze mindez még nagyon óvatosan, csendes hangon, nagyon felelőtlenül történik: hiszen még minden olyan bizonytalan!

A miniszter azonban tartja magát előző kijelentéséhez. Az 1919. év elején, januárius hó 24-én kelt rendeletével így intézkedik: „A községi, felekezeti, alapítványi és magániskolákban a tanítás nyelvét az iskola fenntartó állapítja meg. Az állami elemi iskolákban a községi lakosság többségének nyelve szolgál a tanítás nyelvüül. Ha más anyanyelvűek, legalább egy tanító foglalkoztatására elegen vannak, párhuzamos osztályok létesítendőek, a kisebbségi tanítási nyelvvel. Az állami középiskolákban a megyei lakosság többségének anyanyelvén történik a tanítás.

A felsőoktatás az illető országrész lakossága többségének nyelvén fog történni.“

Ismét mind olyan rendelkezés, melyek ellen komoly kifogást emelni nem igen lehet. Ha ezt a szellemet, amely ezekből a rendelkezésekből kisugárzik, kötelezőnek tartották volna úgy Goldis alárendeltjei, mint főleg az utána következők, az erdélyi magyarság sok megkínóztatása elmaradt volna.

Goldist u. i. nemsokára *Braniste Valér* váltotta fel. B. V. a román nemzetiségi harcoknak régi kipróbált embere volt. Újságíró, állítólag

egyike azoknak, akiknek tanácsát néhai Ferencz Ferdinánd szívesen hallgatta meg. Mindenesetre komoly, higgadt egyéniség, de ebben a korban már majdnem állandóan beteg. Ugy, hogy mellette a kormánygyeplői teljesen *Ghibu Onisfor* államtitkár kezeiben vannak. Ghibu minden valószínűséggel elrománosodott szász családnak a sarja. A román mellett magyar és német neveltségű ember, aki különösen büszke arra, hogy Jénában doktorizált. Egyébként a nagyszebeni gör. kel. tanítóképző intézet tanára, az érseki egyházmegye iskoláinak főfelügyelője, a magyar uralom alatt. Alaposan foglalkozott a magyarországi tanüggyel; különösen a magyarországi románság tanügyi viszonyairól több munkája jelent meg a multban. Az 1916. évi román betörés alkalmával nagyon meglepedkezett magáról s ezért a kivert román csapatokkal ő is menekült. Végig élte a moldovai összezsúfoltság keserű napjait, majd nagy szerepet játszott Besszarábia Romániához csatlakozásának kimondásában. A fegyverszünet megkötése után a megszálló román királyi csapatokkal visszatért, nemsokára vezetőhelyre került, ahol alkalma volt elvakult magyar gyűlöletét kimutatnia. Neki kell tulajdonítanunk azt az 1919. február 16-án kelt rendeletet, amely a volt magyar állami iskolák tan személyzetétől követeli az esküt Románia és I. Ferdinánd román király iránti hűségre. Kimondja, hogy akik az esküt megtagadják, önként lemondottaknak tekintetnek s a román állammal szemben minden jogigényüket elvesztik.

Az ő sikerült taktikai fogása, merész vállalkozása (act de courage-a) volt a kolozsvári tudományegyetem katonai erővel való megszállása és elfoglalása. (1919. máj. 12.)

Ilyen előzmények után indult meg az 1919–20. tanévvel az első igazi támadás a magyar iskolák ellen. Fájdalom még mindig barátságos simogatás ahhoz képest, ami később történt.

Egyelőre az összes magyar állami és királyi katolikus iskolákat a román állam tulajdonának jelentették ki. A magyar felekezeti iskolák államsegélyét nem fizették, ellenben „az agrárreform előkészítése” címén a magyar iskoláktól és egyházaktól kisajátítandó birtokok nagyrészét már is kezdték kényszerbérletbe adni.

Azonban nyolc állami főgimnáziumban, 11 polgáriban és számtalan elemi iskolában tanítottak magyarul is. A tiszta magyar községekben nem is siettek állami tanítót alkalmazni, hanem Braniste miniszter előzékenyen felajánlotta, hogy az államinak nyilvánított iskola épületét szívesen bérbeadja a magyar felekezeteknek, felekezeti iskolák részére. Ez a nagylelkűség csak akkor látszik annak, ha nem tudjuk, hogy ezek az iskolaépületek — majdnem mindegyik — olyanok voltak, hogy valamelyik magyar egyház, vagy az E.M.K.E. emeltette s később engedte át az államnak. Utóbbi — az E.M.K.E. — mindig, az egyházak is gyakran díjtanul, hogy abban magyar állami iskola létesüljön. Minden alkalommal kikötötték azonban, hogy az épület csak addig maradhat az állam használatában, amíg abban magyarul tanítanak. A felekezetek még azt is kikötötték, hogy az állam köteles legalább egy olyan tanítót alkalmazni, akinek az átengedő felekezetnek megfelelő kántori képesítése van

s ilyen módon, szerény külön díjazásért, köteles lesz ellátni az egyház kántori teendőit. A nagylelkű bérbeadás tehát pontosan utánozta azt az eljárást, mikor a magyar embereknek bérbeadták kisajátításra kiszemelt saját birtokaikat.

A magyar felekezetek azonnal sorompóba léptek s egymással meg-egyeztek, már az 1919—20. tanévben 403 új elemi, 33 polgári, 7 liceum (főgimnázium), 7 felső kereskedelmi iskola, 4 tanítóképző s 1 polgári iskolai tanárképző intézet nyílik meg, rendszeren az állami iskolák elbocsátott tanszemélyzetével. Az elemi iskolák közül 23 unitárius, 61 római katolikus és 319 református. Ez az arány, ami első tekintetre aránytalanságnak látszik, akkor érthető meg, ha figyelembe vesszük, hogy a millenium óta különösen a magyar protestáns egyházak adták át szívesen az államnak iskoláikat, hogy így azok fenntartási terheitől megszabaduljanak. Most aztán annál keservesebben kellett fizetniök az elhibázott lépésért. Azonban panasz nélkül vállalták a következményeiket — és amint látjuk — nem eredménytelenül.

Az egyházak a magyar törvény értelmében az új iskolák létesítését bejelentették a N. R. T.-nak és Braniste kijelentette, hogy hajlandó azok nyilvánossági jogát elismerni, ha megfelelnek a magyar törvény követelményeinek.

Ez azonban csak az elemi iskolákra vonatkozott. A középiskolák tekintetében, bizonyos tekintetben szigorúbban jártak el. Úgy tetszik, mintha már gondoltak volna a magyarországi határmentén bizonyos határ-zóna létesítésére; lehet azonban, hogy más megfontolások vezették akkor, amikor az aradi Bibich-féle alapítványi s a mármaroszigeti és szatmári kir. katolikus gimnáziumokat megszüntették, s épületeiket az állam részére elfoglalták. A nyilvános indokolás az volt, hogy azokat a magyar állam építtette. Ghibu O. akkor még hivatalosan léphetett fel és fejthette ki azt a „hazafias“ tevékenységet, melyet a róm. kat. szerzetes iskolák, de egyes református iskolák ellen is ma folytat, mint „magánember.“

Sokan tudták a román vezetők közül, hogy mi a különbség az „állami“ és a „kir. katolikus“ jelző között. Különösen kellett ezt tudnia *Brebán Sándor* nagybányai gör. katolikus főesperesnek, aki a szatmári kir. katolikus főgimnázium elvételénél az élen vitézkedett. Szatmárott a katolikus püspök egyik, a katolikus Vallásalaptól vásárolt, épületet adta át a hajléktalanul maradt kir. katolikus főgimnáziumnak. Később azonban — 1923. tavaszán — azt is elvették az állam nevében, azzal az indokolással, hogy az épület valamikor a Vallásalapé volt, ami egyet jelent azzal, hogy állami és így 1912-ben nem lett volna szabad eladni a szatmári püspökségnek. (!) Persze nem kell valami nagy jogászi képzettség annak megítélésére, hogy itt mindenáron jogcímet keresnek a jogtalan elvételhez. Az eredmény az lett, hogy a még Pázmány Péter által (1636-ban) alapított iskola 1923. június 30-án megszűnt.

1919—20. tanévben még az a nevezetes változás is történt, hogy elrendelték a román nyelv, Románia földrajza, történelme és alkotmánytana kötelező tanítását, azonban magyarul. Ezzel együttjárt, hogy Magyar-

ország földrajzának és történelmének külön tárgyként való tanítása most már végérvényesen megszűnt.

A főiskolák terén már előbb kiüldözték a máramrosszigeti református jogakadémiát és államivá tették a nagyváradi kir. jogakadémiát. Mindezt betetőzte 1919. május 12-én a kolozsvári Ferencz József Tudományegyetem elvétele. Ghibu Onisifor államtitkárnak ezt a „merész tettet“ a román közvélemény nagyjából egyáltalán nem helyeselte. Része volt ebben annak a nem egészen alaptalan aggodalomnak, hogy a tanszékek betöltésére nem lesz elegendő megfelelően képzett szakemberük. De ő maga állítja később, hogy egyéb aggodalmak is voltak.¹⁾ Erdély sorsa még egyáltalán nem volt tisztázott; a békeszerződés még messze volt az aláírástól. Másfelől azonban tény, hogy akkor már mindent átvettek Románia nevében, egyedül az egyetem maradt volt még magyarnak, — Magyarországtól és a magyar kormányzattól elszakítottan.

Az egyetem átvétele miatt aggodalmaskodó és azon lelkesedő románok mellett harmadik csoport volt az, amely azon gondolkozott, hogy egész komolyan kell venni a gyulafehérvári határozatokat s azok szellemében az átvett és román királyinak nyilvánított egyetemnek továbbra is meg kell maradnia magyar jellegűnek. — Mások azon gondolkoztak, hogy a meglevő egyetem felhasználásával meg lehetne oldani a romániai magyar és német egyetem kérdését. Az így gondolkozók között akadtak olyanok is, akik a kisebbségi egyetemet nem Kolozsvárott, hanem máshol kívánták volna elhelyezni s pl. a magyar egyetem számára igen alkalmasnak vélték Marosvásárhelyt, az ottani egykori honvéd-hadapródiskola telepét. Sokkal nagyobb számban voltak azonban, akik úgy gondolkoztak, hogy „a magyarok annakidején ezer esztendeig elnyomták a románokat s ezért azok műveltségben elmaradtak. A magyarságnak tehát most meg kell várnia, amíg a románok a kulturális fejlődésben utólérik őket.“

A hivatalos köröknek is valami hasonló volt a véleményük. Hiszen ez a felfogás gyakran talált hangoztatásra a földreformmal kapcsolatosan is abban az alakban, hogy a magyarokat mindaddig sanyargatni kell, amíg anyagilag a románok is velük egyfokra emelkednek. Mindenesetre a hivatalos körök az egyetemi problémának a nemzeti kisebbségekre vonatkozó részét megoldottnak tekintették azzal, hogy a kolozsvári román kir. I. Ferdinánd Tudományegyetemen német nyelvi és német irodalmi, továbbá magyar nyelvi és magyar irodalmi tanszéket létesítenek. A tárgyalások és tervezetések során ezek is leolvadtak egy német és egy magyar tanszékké. Azonkívül alkalmaztak még egy német nyelvi lektort is. Magyart semmi esetre sem, mert az irányt szabó Ghibu Onisifor véleménye szerint: Nincsen semmi tudni érdemes, amihez a magyar nyelv segítségével lehetne hozzájutni.

A magyar egyetemnek egyelőre Kolozsvárott maradt tanárai természetesen más véleményen voltak, s a magyar egyházfőkkel és társa-

¹⁾ Universitatea Daciei Superioare Bucuresti, 1929. 33. lap.

dalmi vezetőkkel egyetértésben keresték a módját a magyar főiskolai oktatás továbbfolytatásának. Még ha mindenkinek számolnia is kellett azzal, hogy bárminő megoldásnak egyelőre inkább elvi, jogfenntartó jelentősége lehet, mint gyakorlati. A tárgyalások és megállapodások eredményeként a három erdélyi magyar püspök 1920. június 21-én kelt közös iratban bejelentette a vallás- és közoktatásügyi miniszternek, hogy az év szeptemberétől kezdve felekezeti magyar egyetemet létesítenek. A kormány hallgatott. A felekezetek végre is a református autonómia keretében oldották meg a kérdést úgy, hogy a református egyházkerület teológiai fakultása mellett már 1896. óta jóformán csak tanárjelöltek internátusaként működő tanárképzőt kibővítették, s kísérletképpen megnyitották. A kormány erre sem szólt semmit. Hogy miért, ő tudná megmondani. Csak egy bizonyos: Nem azért, mintha nem tudott volna róla, mint azt Ghibu (i. m. 67. lapján) s őt követve mások el szeretnék hitetni. Hiszen be volt jelentve, cenzurázott nyomtatványai jelentek meg s egyáltalán senki sem titkolta. Egy teljes évig működött ez a tanárképző főiskola az egyetem egykori tanárai, magántanárai és más hivott tanerők részvételével (1920–21), mikor 1921. nyarán az állambiztonsági rendőrség (a sziguránca) emberei egy szép napon megjelentek hivatalos helyiségében s felsőbb parancsra hivatkozva, iratait lefoglalták és lepecsételték. Az év őszén megnyílt a szegedi egyetem s elhagyták Kolozsvárt az egykori magyar egyetem még ott maradt tanárai is . . .

Közben Párisban aláírták az u. n. kisebbségi szerződést, amely 1919. december 9-én kelt és 1920. szeptember 4-én lépett érvénybe. Ennek IX—XI. cikkei vonatkoznak tanügyi kérdésekre. És pedig:

a IX. cikk: „Azok a román állampolgárok, akik faji, vallási, vagy nyelvi kisebbségekhez tartoznak, jogilag és ténylegesen ugyanazt a bánásmódot és ugyanazokat a biztosítékokat élvezik, mint a többi román állampolgárok. Nevezetesen joguk van saját költségükön jótékonyági, vallási, vagy szociális intézményeket, iskolákat és más nevelő intézeteket létesíteni, igazgatni és azokra felügyelni azzal a joggal, hogy azokban saját anyanyelvüket használhatják és vallásukat szabadon gyakorolhatják.“

X. cikk: „Olyan városokban és területen, ahol nem román anyanyelvű, román állampolgárok jelentékeny arányban laknak, a román kormány a közoktatásügy terén megfelelő könnyítéseket fog engedélyezni a végből, hogy ilyen román állampolgárok gyermekei az állami iskolákban saját nyelvükön tanuljanak. Ez a rendelkezés nem akadályozza a román kormányt abban, hogy a román nyelv tanítását az említett iskolákban kötelezővé tegye.“ — A cikk második kikezdése a kisebbségi iskolák számára államsegély adásának kötelezettségét mondja ki.

XI. cikk: „Románia hozzájárul ahhoz, hogy az erdélyi székely és szász közületeknek a román állam ellenőrzése mellett vallási és tanügyi kérdésekben helyi önkormányzatot engedélyezzen.“

A most ismertetett szerződésnek nyilván része volt abban, hogy az 1920/21. tanév kezdetén nagy változások történtek. Azelőtt a N. R. K. T. illetékes köreiből ez volt a vélemény, hogy a kisebbségi elemi és középfokú oktatást államsegélyes felekezeti iskolákkal fogják megoldani.

Ez a vélemény előttünk akkor nem egészen érthető módon, egyszerre nagy változáson ment át. Az újonnan alakult kormány (Avarescu tábornagy elnöksége alatt) kezdte terjeszteni a hírt, hogy a kormány tisztán magyar tannyelvű állami iskolákat fog felállítani és azokban magyar tanítókat alkalmaz; természetesen az alkalmazandó tanítóknak le kell tenniük a román honpolgári esküt, minek ellenértékeképpen addigi szolgálataikból folyó jogaikat el fogják ismerni. Mindezt megerősíteni látszott az a hirdetés, amely pl. a kolozsvári Ellenzék című napilap 1920. szept. 16. számában jelent meg és a magyar ifjúságot a székelykeresztúri magyartannyelvű tanítóképzőbe való jelentkezésre szólítja fel.

Ekkor már az erdélyi magyar közvélemény is tudott a fennemlített kisebbségi szerződésről. Hallottunk arról, ami valóban bizonyult, hogy egyetlen ó-romániai államférfiú sem vállalta a kisebbségi szerződés aláírását és ezért alakult Vajda Sándor „erdélyi kormánya”. Mihelyt azonban aláírta a szerződést, táviratilag értesítették, hogy a király elfogadta a lemondását, amelyet pedig be sem adott. Rövid átmenet után, mint említettük, Avarescu tábornagy alakított kormányt, amely az újonnan szerzett területek minél gyorsabb egységesítését tűzte ki fő-programmpontjával. A N. R. K. T.-ot tehát feloszlatták, s helyébe az egységesítő államtitkárságok léptek.

Az új kormány kijelentette, hogy a felekezeti iskoláknak nem ad államsegélyt, hanem állami iskolák útján gondoskodik a nemzeti kisebbségek jogos tanügyi igényeinek kielégítéséről. Azokat az épületeket tehát, melyeket annakidején Braniste bérbeadott a felekezeteknek, ismét elvették és azokban állami iskolákat rendeztek be. Mindenestre jellemző jelenség volt, hogy különösen olyan helyeken létesítettek magyar nyelvű állami iskolákat, ahol már régebbtől fogva voltak magyar felekezeti iskolák. Nem lehet észre nem venni, hogy itten a magyarság megbontásának szándéka nem mellékes szempont.

Az állami iskolák magyar tanítóinak u. i. kijelentették, hogy gondoskodjanak iskolájuk számára tanulókról, mert különben bezárják az iskolát és ők állás nélkül fognak maradni. Így játszották ki a magyarokat magyarok ellen; és nem eredménytelenül.

A magyarság körében, az iskolakérdésben két határozottan ellentétes irányzat állott szemben egymással. Az egyiknek látható vezére néhai Benedek Elek volt és igen tekintélyes tábor sorakozott mögéje. Alapelvük volt az, amiben később olyan nagyot csalatkoztak: a szerződések szentségében vetett hit. Hitték, hogy a román kormányzat komolyan veszi a magyar tannyelvű állami iskolák dolgát, s minden faluban fog ilyet fenntartani. Minek következtében nagy elszántsággal, szóval és írásban harcolt e tábor a magyar nyelvű állami iskola mellett és kifejezetten a felekezeti iskola ellen. Ugyanakkor a kisebbségi szerződésnek a székely autonómiára vonatkozó rendelkezéseinek megvalósítását is követelni kezdték. — Ezzel a tábormal szemben, melynek jóhiszeműségét kétségbe vonni nagy igazságtalanság lett volna már akkor is, ma pedig egyenesen bűn lenne, — állott a magyar felekezet kiküldöttjeiből alakult Felekezeti Tanács, az erdélyi magyarságnak egyházi és iskolai kérdések-

ben amolyan félhivatalos szerve. A Felekezeti Tanácsban két tényt világosan látunk. Egyfelől azt, hogy a kisebbségi szerződés XI. pontjának megvalósítása a magyarság megosztására vezetne. Azt hirdettük tehát, hogy az ott említett „székelység“ azonos az „erdélyi magyarsággal“, melyet a nagyhatalmak képviselőinek tájékoztatói egyszerűen elsikkasztottak. A közoktatásügyi autonómiát tehát az egész erdélyi magyarság számára követeltük. Világosan láttuk másfelől, hogy a magyar nyelvű állami iskolák létesítése csalafinta eszköz a magyar felekezeti iskolák megfojtására azzal az elgondolással, hogy mihelyt megerősödik valahol állami iskola azáltal, hogy a felekezeti iskola megszűnik, rövidesen megszüntetik a magyar tannyelvű állami iskolát, s a magyar gyermekeket román tannyelvű állami iskolákba küldik. Pontosan így is történt.

Egyelőre azonban a magyar felekezeti és magyar tannyelvű állami iskola, illetőleg azok hivatalos védői harcolnak egymással, csendőri beavatkozással, magyar papok és felekezeti tanítók elfogatásával, faluról-falura hurcolásával, stb. Hiszen a kenyérért küzdő állami iskolai tanítót valósággal rákényszerítették arra, hogy áskálódjék a felekezeti iskola vezetősége, a pap, tanító, egyháztanács ellen. Már pedig az állami iskola érdekében mindenki jogosult „hazafias intézkedéseket“ tenni. Nemcsak a tanfelügyelő, hanem a falúsbíró, a csendőrőrmester, az állami iskolai igazgató, stb. Amikor pedig panaszt tettek a Kolozsvárt tartózkodó Tache Jonescu külügyminiszternek (a nemzetközi szerződések hivatalos védőjének), az volt a felelete: „A kormány nem vállalhat felelősséget alantas közegek túlkapasáraiért!“ Ezzel a kérdést a kormány részéről elintéztnek is tekintették.

Igy állott azután elő olyan helyzet nem egyszer, hogy a magyar felekezeti iskola épületét bezárták azon a címen, hogy nem felel meg a törvényes kívánalmaknak. Egy hét múlva pedig ugyanabban az épületben megnyitották az állami iskolát. És amikor az épülettulajdonos egyház bírói útra terelte a kérdést, hogy épületét visszakaphassa, egyszerűen nem lehetett megtalálni azt a tényezőt, amely hivatott lett volna az állam nevében helytállni, az államot a bíróság előtt képviselni. Az épületet a tanfelügyelő rendeletére vették el csendőri segédlettel. Mikor azonban a bíróság előtt felelnie kellett, — a tanfelügyelő nem érezte magát hivatottnak a kormány képviselőjére. És így tovább . . . Mintha most lett volna a forradalom, amikor csakugyan előfordulhat, hogy nem tudja a jobbkez, mit cselekszik a bal.

A szomorú csak az volt, hogy az épület továbbra is megmaradt az állam tulajdonában, vagy legalább is használatában.

A békeszerződés aláírása után kijelenti a kormány, hogy ezután a három magyar (róm. kat., ref. és unitárius) püspök közös beadványait nem veszi tekintetbe. Holott a két román egyház püspökei egyházi és világi előljárói, román nemzeti ügyekben az 1780-as évek óta mindig együttesen léptek fel. (Lehet, hogy éppen azért voltak a magyar püspökök együttes fellépése ellen.) — Kezdi feszegetni a faji származás kérdését egyfelől névelemzés útján, másfelől azon elv alapján, hogy aki gör. kat. vagy gör. kel. vallású, az egyúttal román is, tehát köteles román iskolába járni, mert „az erőszakos magyarosítás nem folyhat tovább a román

imperium alatt“ azáltal, hogy románok magyar kisebbségi iskolába járnak. Magyar iskolába nem járhatnak német nevűek, nem járhat katolikus a református, vagy unitárius iskolákba, illetőleg megfordítva, hanem mindenki csak a maga felekezetének iskolájába, vagy állami iskolába. Így állott elő az a helyzet, hogy egy-egy kis erdélyi faluban három magyar felekezeti iskolát is kellett fenntartani. Ha lehetett. Azaz, ha volt hozzá a felekezeteknek anyagi erejük, s ha az állam elismerte. Megkövetelték u. i., hogy legalább 120 tanulója minden iskolának legyen. Különböző nem ismerték el. A magyar törvényre hivatkoztak, persze most is csalafintán, mert a magyar törvény az államsegély megadásának feltételül köti ki a legalább 20 tanuló. Így állott elő az a helyzet, hogy míg a magyar felekezetek egyes községekben együtt fenn tudtak volna tartani egy magyar iskolát, s tanuló is lett volna hozzá elegendő, — a különböző felekezetű magyar gyermekeknek a román tannyelvű állami iskolában kellett együtt tanulniok. Nem kevésbé voltak szigorúak a zsidókkal szemben, akiknek vagy héber tannyelvű iskolába kellett járniok, vagy a román tannyelvű állami iskolába. Magyar tannyelvű iskolába semmi esetre sem. A magyar felekezetek természetesen igyekeztek a helyzetet, amennyire csak lehetett, elviselhetővé enyhíteni.

Nem nagy eredménnyel, mert a demagógiával szemben nem lehetett eredményeket elérni. Már pedig most a demagógia nem kényszerítette a kormányt, hanem a miniszteri székben ült a kormány közoktatásügyi minisztere, a költő Goga Octavian személyében. A miniszter nagyhangú, semmitmondó, csak a multat igaztalanul ócsárló nyilatkozatában nemcsak nem teljesíti a magyar egyházak kérését, hanem megtagadja az államsegélyt is a magyar felekezeti iskoláktól. Ami annál jellemzőbb, mert hiszen a román és a német felekezeti iskolák 1919 óta megszakítás nélkül kapták az államsegélyt, holott tőlük épületeket és földbirtokot el sem vettek. A kolozsvári államtitkárság vezetője Prie Octavian volt balázsfalui vallásnár a sajtóban siet minisztere segítségére, s azt fejtegeti, hogy az állam a maga iskoláival ellátja mindazokat a feladatokat, melyek a magyarság részéről e tekintetben jogosan felmerülhetnek. Felesleges tehát államsegélyt adni a felekezeti iskoláknak, amelyeknek a száma úgy is sok. Sorsukra kell bízni őket, hogy anyagi támasz híján elsorvadjanak.

Prie Octavian ezzel a nyilatkozatával bizonyára beírta a nevét a művelődéstörténelembe. Nehezen akad ugyanis rajta kívül még egy közoktatásügyi államtitkár a történelem folyamán, aki az iskolát sokalja . . .

Az erdélyi magyar iskolák történetében azonban mégsem az ő eljárása bizonyult a legrosszabbnak. Sokszorosan ártalmasabbnak bizonyult az u. n. liberális kormányzat, s annak közoktatásügyi minisztere, Anghelescu Constantin.

Buday Árpád